

S početka je moral človek, da dobi moke, žito drobiti mej dvema kamenoma; pozneje je je moral tleči v nekakem mčzarju, in potem mleti na žrnju. Za časa Kristusovega pa so že bili mlini na vodi, in počenši od 12. stoletja tudi mlini na sapo; 19. stoletje pa nam je prineslo paromlin. Kolik razloček! Za nekoliko večjo obitelj moral bi potrebno moko gotovo jeden človek na žrnju mleti, v paromlinu, v katerem dela 12 delavcev, namelje se lepe moke tudi za 20.000 ljudij. Niti 50.000 delavcev ne bi moglo namleti moke za Pariz, a sedaj malo število paromlinov namelje dosta moke.

Kako počasi so ljudje nekda potovali, in kako brzo dandanes, ko imamo železnico! Osebni vlaki, zlasti brzovlaki*) morajo se gibati z brzino 40 do 60, pa tudi dosta več kilometrov v jednej uri. Zlasti je na dobrem glasu lokomotiva, kakoršno je uredil Crampton. Ta lokomotiva leti s silno hitrostjo, in v Francoskej jo sploh upotrebljajo pri brzih vlakih.

Koliko se dandanes v Angleškej podela bombaža! Ako bi se tako podelaval, kakor 1770. l., komaj bi za-doščalo za to stanovništvo vse Angleške in Francoske. Leta 1770 so podelali v Angleškej 3½ mil. funtov bombaža, dandanes ga podelajo do 1000 mil. To je sijajni uspeh predilnega stroja.

Pred 400 leti, dokler se ni znalo za tiskarsko umetnost, prepisavali so knjige. Dandanes more tudi slabejši stroj, okoli katerega delata dve dekleti, v jednom dnevu toliko natisniti, kolikor ne bi 200 prepisačev celo leto prepisalo.

Poleg te zares svetle strani strojev ne gre pozabiti nedostatkov. Kedar se začne delati s strojem delo, katero je doslej roka človekova objavljala, neha ali se vsaj zmanjša delo in zaslužek delavcev, kateri morajo iskati drugej dela, v drugem mestu, kraju ali celo državi. Tudi stroju treba ljudske sile, in oni, kateri delajo pri stroju, postanejo s časom takorekoč tudi sami kakor stroji. Ker so stroji dragi, silijo podjetnika, da nastoja z veliko maso in nizko ceno osvojiti čim več trga, doseči čim večje razpečavanje robe. Jeden gleda, da preteče drugega, proizvaja se v velikih masah, a se ne pazi, ali more trg vse to ogromno množino proizvodov prevzeti in razpečati. Roba se kupiči v skladiščih, in če ni drugače, prodaja se pod ceno, tako pa nastaja izguba delajo se krize, bankroti in beda delavcev. V tej borbi, v tem prekašanju, kateri hoče ceneje delati in prodajati, gre trda malemu obrtniku, kateri dela z roko in s prostim orodjem, in se zato ne more meriti z veliko tvornico. Tako se delajo nasprotja mej velikim in malim obrtom, mej tvorničarjem in malim obrtnikom, mej delavcem in podjetnikom. Razen tega še drugo navajajo proti strojem, na pr. da se ž njimi slabo dela, da se gleda jedino na to, kako bi se dalo čim več proizvesti.

Ta zadnji ugovor pa najmanj velja, ker je tudi dosta rokodelcev, kateri delajo površno, slabo, in po

vrhu zelo drago. Res je dosta resničnega, kar se navaja proti strojem, ali vendar ne gre stvari pretiravati. Pomislimo samo tole: Ljudje so tudi preje, preden smo dobili stroje, delali preprostejša, odurnejša in zelo težka dela, katera kratko in malo niso prišla duševnemu razvoju njihovemu. Ako z uvajanjem strojev tudi izgubljajo delavci delo in zaslužek, to je prehodni pojav, ne zgodi se na jeden pot, temveč polagoma. Charles Dyroyer, da podpre to mnenje, napisal je tole: „Leta 1750 je bilo v grofiji Lacaster samo 300.000 duš. V tem času so začeli uvajati stroje, nastale so nove tvornice, in gledi 1801. l. je imela ista grofija preko 612.600, in 1831. l. preko 1.330.000 stanovnikov. Pri strojih ti živi petkrat več ljudij, kakor pozneje brez strojev. V vseh angleških tvornicah je 1760. l. podelavalo bombaž samo do 40.000 delavcev, a sedaj že več kot 5.000.000.

Sploh pa se stroj ne more upotrebiti vselej in pri vsakem podjetju. Največ je v rabi v velikih industrijalnih podjetjih, kakor so predilnice, tkalnice, papirnice itd. V poljstvu rabi stroj velikim posestnikom, malim redko, ker je predrag. Tudi v samej obrtnosti je dosta reči, katere izdelava edinole roka naša, ker ne more biti drugače. Stroji so zelo drago orodje, zato jih ne kupuje nobeden, dokler ni gotov, da mu bodo res dobička donášali. Z izdelovanjem strojev se bavijo posebni podjetniki, pri katerih dobivajo premnogi delavci dela in služka.

(Datje prihodnjič.)

Politične stvari.

„Pro Patria“.

Prikazujejo se znamenja na nebu! Vlada razpustila je iridentovsko društvo „Pro Patria“, to je po svoji zastavi nedolžno šolsko društvo, dejansko pa društvo, katero je laški živelj v Avstriji, s tem pa tudi izrekoma Primorske Slovence; oklepalo z vsakojakimi sredstvi, da bi jih pridobili „Pro patria“ za veliko italijansko domovino. Uradni listi utemeljujejo to vladno naredbo sledeče:

„Nepolitično društvo „Pro Patria“, ki deluje s podružnicami v Tridentu, na Primorskem in v Dalmaciji, je dne 29. junija t. l. na občnem zboru v Tridentu na predlog dr. Karola Dordija ž živahnim odobravanjem soglasno sklenilo, naj se brzojavno naznanijo rimskemu društvu „Dante Alighieri“ in njega predsedniku Bonghiju priznanje in najsrčnejše čestitke.

Ker pa je obče znano, da rimsko društvo „Dante Alighieri“ goji Avstriji sovražne namene in ker po italijanskih listih ponavljajoče se izjave kažejo, da so težnje tega društva naravnost obrnene proti avstrijskim državnim koristim, pokazalo je društvo „Pro Patria“ z gori omenjenim sklepom, da goji poleg šolskih namenov tudi druge, in sicer politične.

*) Kako si naše ljudstvo besede kroji: Schnellzug — „šnel-car.“

Taki nelojalni in nedomoljubni nameni društva „Pro Patria“ so se tudi pokazali, da je prirejevalni odsek v Tridentu za občni zbor, kateremu na čelu je bil predsednik tridentinske podružnice, advokat dr. K. Dordi, rajši opustil nameravano in uradno naznanjeno okrašenje mesta z zastavami, ker je tamošnji policijski komisariat dovolil okrašenje le s tem pogojem, da se ob enem razobesi na vzvišenem mestu zastava z avstrijskimi državnimi barvami.“

Opozarjamo, da je delovanje tega društva in pa pravi pomen društva „Dante Alighieri“ v Rimu v zadnji budgetni razpravi na drobno opisaval naš poslanec dr. Ferjančič, ne da bi mu bil, razun navzočih Lahov, kedo ugovarjal, toda govornik je govoril, vlada pa je roke križem držala. Treba je bilo še demonstracije z dne 29. junija v Tridentu na Tirolskem, da se je vlada končno ojačila k odločnem koraku.

Ako bi se bilo ravno to zgodilo prav tako v Trstu ali drugod na Primorskem, ne vemo, ali bi ne bile tamošnje merodajne ušesa ostale gluhe, oči slepe in ali bi ne bile tamošnje lahomom naklonjene roke hitele zagovarjati, da so to samo „otročarije“ „brez političnega pomena“. V Tirolah pa je enkrat krepka, brezozirna, toda domoljubna roka segla po veleizdajicah.

S tem storjen je gotovo sila pomenljiv korak za avstrijsko domoljubje, toda precenjati ne smemo tudi te naredbe ne, ker s tem so, ako vlada ne mara delovati dosledno, zatrte samo nekatere lahonske šole, na katerih mesto v kratkem lahko nastanejo druge in s tem so za trenutek nekoliko ostrašeni lahoni, da si ne bodo tako hitro upali, glasno misliti onega za kar delujejo in žive: „Pro Patria“.

Ako vlada hoče, kar ji je sveta dolžnost, ako hoče na Primorskem zatreti protiaustrijsko rovanje, iridentizem, potem ne sme pustiti tamošnjih zvestih Slovencev v rokah in v nasilstvu lahonov, potem mora biti Slovencem braniteljica, dati jim mora postavno narodno prostost, izrekoma mora tržaško občinsko upravo položiti v zanesljive domoljubne roke, bogate podpore za Trst ne sme pokladati v lahonske sedaj gospodujoče roke, potem se bodo še le res videle in čutile vesele posledice razpusta hidre „Pro Patria.“

Naši dopisi.

Iz Ljubljane. — O novem poštnem poslopji v Ljubljani. Dalj časa že se govori o zgradbi novega poštnege poslopja v Ljubljani. Vlada je tudi pri tej zgradbi na stališči, da mora tako poslopje biti na primernem prostoru, katerega pa vedno pričakuje ali zahtevati ali vsaj za nisko ceno od dotične občine, in končno pa vlada obeta zgraditi tako poslopje lepo in pripravo, tako da je v kinč mestu. Minuli ponedeljek večer imeli so v Ljubljani bivajoči člani trgovinske

zbornice v navzočnosti dvornega svetnika pl. Koch-a, centr. poštnege inspektorja, in pa še dveh drugih zastopnikov poštne oblasti, razgovor zaradi primernege stavišča. Kot taka so se imenovala, Lukmanova hiša, Jos. Koslerjev vrt, zvezda, Kušarjeva hiša, Cojzova hiša, Krejsijsko poslopje, Pikelnova hiša in cesar Jožefov trg. Razgovor vrtil se je krog prašanj, kje je središče ljubljanske trgovine, ali na desnem ali na levem bregu Ljubljanice, dalje, kje je pričakovati večjega širjenja mesta ljubljanskega, in končno, kateri ponujenih prostorov je glede na mogočo požrtovalnost ljubljanskega mesta in na pičlo odmerjeno kupnino od strani vlade, za priporočiti vladi. Ob obširnem razgovoru priporočil se je za poštno stavišče cesar Jožefov trg izmed 16 navzočih odbornikov z vsemi glasovi proti 4. glasovi. Tudi mestni odbor izrekel se je za cesar Jožefov trg in je potrební prostor ponudil za 10.000 gld.

— **Razpust lahonskega društva „Pro Patria“** je najimenitnejša dogodba zadnjih dni. Z društvom vred razpušene so vse, mnogobrojne podružnice in šole, katere je društvo ustavilo. Ker je društvo imelo tudi po izgledu nemškega „Schulvereina“ mnogo pušce za nabiranje prostovoljnih darov, imela so politična oblastva mnogo posla, pospravti vse one puške. O društvu „Dante Alighiere“ piše tirolski list: Pod tem imenom je v Rimu društvo, katero je zgol nadaljevanje društva „Comitato per Trento e Trieste“, katero je Crispi zatrl. Dante rabi se le za znamenje „zjedinjene Italije“ in spominek Dantejev v Trenti, na katerem je bila tudi podoba avstrijskega odpadnika „Pratija“, znamenje skupnosti te dežele z materjo Italijo.

— **Nov Idrijski župan** izvoljen je gospod Franc Didič dosedanji svetovalec, hišnik in obče zelo čislán meščan.

— **Nov dunajski doktor prava** postal je dne 18. t. m. gospod Anton Mahkovec, rojen na Prežganji. — Le tako, urno tako naprej!

— **Višja gimnazija ljubljanska**, ki je bila ena največjih v vsi državi, imela je v minulem šolskem letu 44 učnikov pa 801 učencev, po narodnosti bilo je učencev Slovencev 685, Nemcev 112, laha 2, Hrvat 1, čeh 1. Z odliko je napredovalo 108 učencev, z dobrim redom 481, dvojko je prejelo 63, trojko pa 33 učencev, ponavljati sme izpite 110 učencev, 2 pa smeta izpite delati kasneje. Učnine so plačali v I. polletji 7760 gld., v II. pa 5640 gld. Ustanove je uživalo 145 učencev v skupni svoti 12.054 gld.

— † Bivši vodja ljubljanske realke dr. Mrhal, odlikovan z viteškim križem Franc Jožefovega reda, umrl je minuli teden v Gradcu v 67. letu svojega življenja.

— † Včeraj pokopali so v Ljubljani gospo Marijo Magdaleno Pleiweis roj. Knafel, mačaho pokojnega dr. Jan. viteza Bleiweis-a, znano mojstersko kuharico, ki je v 76. letu umrla po kratki bolezni. Pokojna bila je velika dobrotnica ubogim.